

СЕКЦІЯ 5. СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЛЮДСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-348-7-24>

ГЛОБАЛЬНІ РИЗИКИ ТРЕТЬОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ АБО ГЛУХИЙ КУТ ІСТОРІЇ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА ПЕРСПЕКТИВА

Глушко Т. П.

доктор філософських наук, професор,

*Навчально-науковий інститут філософії та освітньої політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Глобальна турбулентність сучасного світу, яка поступово переходить на рівень «війни всіх проти всіх» (Т. Гоббс) або війни тоталітарних країн проти демократичних (Н. Пелосі), спонукає кожну мислячу людину – політика, економіста чи філософа – шукати стратегії виходу з ситуації, що склалася. В таких умовах гіпотетичність концепту «третя світова війна» все більшою мірою трансформується в актуальну реальність із загрозою достатньо серйозних геополітичних наслідків.

Так, початок масштабної війни на Близькому Сході є продовженням стратегії розгортання, з боку китайсько-ірано-російського тоталітарного блоку, другого фронту проти Сполучених Штатів на додачу до війни в Центральній Європі, що посилює напруженість у холодній війні між США та Китаєм [див. 1], додаючи до економічного та технологічного протистояння ще й військовий тероризм в стратегічно значимих для євроатлантичної цивілізації регіонах світу. Тому соціально-філософська герменевтика цих подій та перспектив їх розвитку спонукає нас сьогодні до окреслення основних загроз, з якими потрібно терміново й першочергово працювати.

Філософія, перш за все, є інструментом уникнення війни, запобігання їй (Сунь-цзи [див. 7]). Коли ж війна вже триває, *філософія виконує функцію* пошуку оптимальних варіантів завершення військового конфлікту та перспектив швидкого відновлення економічних потенціалів. Однак, *першою серйозною вадою* в осмисленні війни в українському політико-економічному дискурсі, є *робота*

не з актуальними стратегічними задачами, а з передчасними «стратегіями» післявоєнного відновлення. Хоча дослідження у цій сфері теж надзвичайно важливі на перспективу [див. 4], тобто безпосередня актуальність такої роботи вбачається можливою саме після завершення війни, а не в процесі її розгортання.

Разом з тим, будь-які деструктивні (І. Кант) чи конструктивні (Г. Гегель) оцінки війни та її соціальних функцій вимагають від політиків *перманентно тримати можливість військового конфлікту в зоні уваги*. Тому відомий вислів давньоримського історика Корнелія Непота «Хочеш миру – готуйся до війни» актуальний в усі часи: і якраз проблема України в тому, що протягом періоду незалежності вона до війни не готувалася. Це було серйозною управлінською помилкою поряд з невідповідними для країни умовами ядерного роззброєння, тоді як «найголовнішим завданням державної служби є захист нашої безпеки» [5, с. 13].

Звертаючись до філософського аналізу війни, варто згадати й відоме есе І. Канта «До вічного миру» [див. 10], де дослідник намагався вивести своєрідну універсальну *формулу миру*. Ми сьогодні можемо констатувати, що І. Кант був занадто оптимістично налаштованим в цьому питанні, йому були невідомі «торгові війни», «гібридні війни», «холодні війни» та інші їх різновиди. Але, досягти мирного узгодження конфліктів, з погляду І. Канта, можливо ще й в економічній площині, адже «дух торгівлі» філософ вважав несумісним з війською й таким, що може сприяти досягненню миру. Цей аспект його міркувань є, на наш погляд, достатньо перспективним, про що свідчить ситуація Китаю, який зіштовхнувся сьогодні з фінансовою кризою та безпрецедентним відтоком інвестицій з країни, що зумовлено відповідною зовнішньою економічною політикою США й послаблює його прями чи опосередковані військові ініціативи.

У міркуваннях раннього Ф. Фукуями, на кшталт кантіанського підходу, також прослідковувався суттєвий оптимізм щодо можливостей розв'язання проблеми війни та миру, зокрема в його концепції «кінця історії» [див. 8]. Однак, ми сьогодні живемо в моделі гантінгтонівського «зіткнення цивілізацій», що демонструє відсутність вдалих історичних рішень цієї проблеми та змушує нас далі шукати інструменти досягнення миру. Досить значну увагу проблемі війни і миру приділяв К. Поппер, зокрема досить знаковим для сучасності спостереженням мислителя є його аналіз специфіки фашизму, адже саме йому належить теза про те, що «фашисти засвоїли безцінний метод – говорити про мир, ведучи війну» [6, с. 175], що ми сьогодні й спостерігаємо з боку російської пропаганди.

Друга важлива вада саме українського політичного дискурсу, на яку, на наш погляд, варто звернути особливу увагу, це *потреба активного залучення* до роботи над актуальними військовими загрозами *провідних фахівців різних галузей*. Йдеться про мислителів, які здатні вибудувати алгоритми військових перемог або створювати інноваційні технології, що пришвидшать такі перемоги. У якості доведення важливості цього аспекту, варто згадати, що в Другу світову війну важливу роль у перемозі союзних сил на Третім Рейхом відіграли математики (зокрема британець А. Тьюрінг з його розшифруванням коду «Енігми»). Оскільки ми сьогодні маємо справу з принципово новими способами ведення воєн та інший рівень розвитку технологій – виникає запитання: *які фахівці-новатори можуть сприяти поверненню світу до безпечових алгоритмів*, якщо це взагалі можливо. На наш погляд, цю роль значною мірою могли б відіграти саме економісти у синергійній співпраці з усіма суміжними з економікою галузями.

Суттєво ускладнює сьогодні вирішення військових конфліктів ще й третя проблема – *феномен популізму*, як специфічна політична логіка, спрямована на створення та посилення конфліктних ситуацій. Продуктом цього явища є також феномен постправди, як когнітивне явище постмодернізму, що не тільки плюралізує життєві світи різних політичних культур, а й досить часто блокує можливості їхнього діалогу, зводячи, таким чином, нанівець титанічні зусилля комунікативної прагматики. Сучасні гібридні війни – це війни популістських рухів, які підживлюють конфлікти із середини засобами підтримки ресентименту; популізм – це анти-егалітаризм, який спричиняє необґрунтованість управлінських рішень, що суттєво збільшує військові загрози та зменшує можливості адекватної реакції на них.

Широкий сплеск популізму в політичних колах сучасних країн свідчить, на думку американського дослідника Дж. Джудіса, про світоглядну кризу політичного устрою суспільств та розмивання неоліберального порядку, тобто сучасний популізм є показником серйозної кризи ліберальних демократій: «популісти... подають сигнал, що панівна політична ідеологія не працює» [2, с. 19]. Відповідно, закономірним висновком стає вичерпаність цієї ідеологічної доктрини, а отже й потреба звернення до методологічного потенціалу сучасної філософії з метою пошуку релевантних для сьогоднішніх умов ідеологій та форм міжнародної взаємодії для подолання тенденцій розгортання третьої світової війни та пов'язаних з нею ризиків.

Разом з тим, новітні розвідки в галузі сутнісних вимірів неолібералізму фактично доводять, що ця політична ідеологія якраз й зумовила виникнення й поширення популізму [див. 3]. Відповідно, можемо зробити висновок, що саме неоліберальна ідеологія й привела

нас у глухий кут історії, вихід з якого вимагатиме побудови нового глобального економічного порядку, де ключовими питаннями соціально-філософського дискурсу, постають, на наш погляд, наступні: якими є стратегії подолання ризиків третьої світової війни?.. яка економічна стратегія глобальних та національних еліт щодо забезпечення перемоги в Україні, Ізраїлі, Сирії?.. які політичні та економічні ідеології доцільні для світу в найближчій перспективі?..

Отже, на даному етапі історичного поступу, позиціонування сучасної глобальної ситуації, з її осередками небезпечних для світ-системи військових конфліктів, у форматі глухого кута історії, на наш погляд, виглядає цілком виправданим й підсилює актуалізацію потреби термінового пошуку інноваційних стратегій у боротьбі з сучасними гібридними війнами, які несуть суттєву загрозу майбутньому людства. Тому консолідація навколо цієї задачі – пошуку моделей миру та шляхів досягнення свободи – стає сьогодні відповідальністю та головним орієнтиром для інтелектуалів всього розвиненого світу.

Література

1. Гамільтон К., Ольберг М. Прихована рука Китаю. Як КНР непомітно захоплює світ / пер. з англ. Ю. Каздобіної. К. : Наш Формат, 2023. 416 с.

2. Джудіс Дж. Б. Великий вибух популізму: як економічна криза змінила світову політику. Харків, 2017. 192 с.

3. Іванишин П. Феномен неолібералізму: ідеологічні сенси : монографія. Видання друге, доповнене. Тернопіль : Видавництво «Крила», 2023. 272 с.

4. Корсунський С. Як нації відновлюються: досвід Східної Азії / Сергій Корсунський. Харків : Віват, 2023. 192 с.

5. Льюїс М. П'ятий ризик / пер. з англ. Б. Превіра. К. : КМ-Букс, 2019. 192 с.

6. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги / пер. з англ. А. Буценка. К. : Основи, 1994. Том 2. 494 с.

7. Сунь-дзи. Мистецтво війни. Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. 112 с.

8. Fukuyama F. The End of History and the Last Man. New York : Free Press, 2006. 464 p.

9. Huntington S.P. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York : Simon & Schuster, 2011. 368 p.

10. Kant I. Perpetual Peace. A Philosophical Essay / translated with introduction and notes by M. Campbell Smith, M.A. London : George Allen & Unwin LTD : First Edition, 1903. P. 108–196. URL: <https://www.gutenberg.org/files/50922/50922-h/50922-h.htm#tnote>